

Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi

Sami KİRAZ*

Geliş Tarihi (Received): 21.02.2018– Kabul Tarihi (Accepted): 05.06.2018

Öz

Neoklasik realizm, uluslararası ilişkiler disiplininin en temel uygulama alanlarından birisi olan dış politika analizi konusunda yeni ve bütüncül bir yöntem ortaya koymaktadır. Buna göre, uluslararası sistemin devletlerin dış politikaları üzerindeki baskısı, ilgili devletin yerel dinamiklerine bağlı olarak değerlendirilmekte ve dış politika stratejileri bu değerlendirme neticesinde belirlenmektedir. Böylelikle aynı uluslararası ortam içerisinde devletlerin birbirlerinden farklı dış politika uygulamaları gerçekleştirmelerinin nedenleri kuramsal bir bütün içerisinde açıklanabilmektedir. Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı gibi sistemik baskıların net bir biçimde gözlemlenebildiği bir uluslararası gelişme karşısında Türkiye'nin yerel dinamiklerinin etkisiyle bu baskıları nasıl dış politika stratejilerine dönüştürdüğü neoklasik realizmin bakış açısından analiz edilmektedir. Bu bağlamda neoklasik realist dış politika analizi bağımsız değişkenlerin (sistemik baskılar) ara değişkenler (karar alıcıların algıları ve yerel dinamikler) vasıtasıyla bağımlı değişkene (dış politika stratejileri ve çıktıları) dönüştürüldüğü bir model olarak açıklanmakta ve bu model İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Türk dış politikasına uygulanarak, örnek olay değerlendirmesiyle test edilmektedir. Sonucunda da savaş dışında kalmayı temel strateji olarak belirleyen Türkiye'nin hem bu stratejinin benimsenmesinde hem de uygulanmasında yerel dinamiklerinin belirleyiciliği gösterilmektedir. **Anahtar Kelimeler:** Neoklasik Realizm, Dış Politika Analizi, Ara Değişkenler, İkinci Dünya Savaşı, Türk Dış Politikası.

---

* Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, samikiraz@gmail.com.

Neoclassical Realism as a Foreign Policy Analysis Model: Analysis of Turkish Foreign Policy during World War II

Abstract

Neoclassical realism presents a new and holistic method of foreign policy analysis, which is one of the most fundamental application areas of international relations discipline. It argues that the pressure of the international system on the foreign policies of the states is evaluated based on local dynamics of the relevant state and foreign policy strategies are determined as a result of this evaluation. In this way, the reasons for the states to execute different foreign policy implementations in the same international area can be explained within a theoretical integrity. In this study, World War II, an international development during which systemic pressure was clearly observed, and how Turkey transformed this systemic pressure into foreign policy strategies with the effect of its local dynamics were analyzed from the neoclassical realist perspective. In this context, neoclassical realist foreign policy analysis is described as a model in which independent variables (systemic pressures) are transformed into dependent variables (foreign policy strategies and outputs) through intervening variables (perceptions of decision makers and local dynamics) and this model was tested with the case of Turkish foreign policy during World War II. Consequently, the study presents the decisiveness of the effect of local dynamics on both determining and implementation of the Turkey's non-belligerency strategy during the war.

Keywords: Neoclassical Realism, Foreign Policy Analysis, Intervening Variables, World War II, Turkish Foreign Policy.

Giriş

Uluslararası ilişkiler disiplininin en önemli uygulama alanlarından birisi olan dış politika analizi, disiplin içerisinde çok çeşitli kuramsal yaklaşımlar tarafından ele alınmıştır. Her bir yaklaşım kendi dış politika analizini belirli önkabuller üzerinden inşa etmiş ve dış politika davranışlarını da bu önkabullere göre yorumlamıştır. Buna göre, uluslararası ilişkiler kuramlarının dış politikaya dair ontolojik bakış açıları, dış politikanın belirlenmesi hususunda birtakım unsurların diğerlerine nazaran daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, mevcut uluslararası ilişkiler literatürü ele alındığında, dış politika analizine yönelik olarak uluslararası sistemin etkin olduğunu iddia eden kuramlarla, devletlerin içsel dinamiklerine belirleyicilik rolü atfeden kuramlar şeklinde iki ayrı tutumun olduğu gözlemlenmektedir. Dış politika analizi kuramlarının bu şekilde birtakım unsurlara belirleyicilik rolü verirken diğerlerinin etkilerini görmezden gelmesi ya da sınırlandırması bütüncül bir analizin yapılması noktasında sorunlara neden olmaktadır.

Çalışmanın kuramsal altyapısını oluşturacak olan neoklasik realizm de dış politika analizine yönelik ortaya çıkan bu sorunsalı gidermek üzere 1990'lı yıllardan itibaren formüle edilmeye başlanmıştır. Buna göre, devletlerin dış politikalarını analiz edebilmek için meselenin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Diğer kuramsal yaklaşımların önerdiğinin aksine, dış politika davranışlarının sistemik unsurlar ve yerel dinamiklerin belirleyiciliklerinin sentezi olarak ortaya çıktığının iddia edildiği neoklasik realizme göre söz konusu faktörler ayrı ayrı değerlendirilerek analiz yapılmalıdır. Bu iddia üzerinden kendi modelini kurgulayan neoklasik realizm, dış politika analizi konusunda bütüncül ve mevcut literatüre alternatif bir yaklaşım sunmaktadır.

Neoklasik realizm, isminde de vurgulandığı üzere realist uluslararası ilişkiler kuramının bir halkası olarak disiplinde yer almaktadır. Kuramın ortaya çıktığı ortam genel olarak değerlendirildiğinde, disiplinin baskın kuramsal yaklaşımı olan Waltz'un (1979) yapısal realizminin (neorealizm) Soğuk Savaş'ın sona ermesinin açıklanması noktasında yeterli teorik nosyonlara sahip olmaması ve böylesi önemli bir gelişmeyi tahlil edememesinin yeni bir tartışmayı doğurması ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle söz konusu dönemin ve sona ermesinin yapısal realizmin bakış açısından incelenmesi neoklasik realizmin hangi sorulara cevap vermek için kurgulandığını göstermesi bakımından faydalı olacaktır.

Yapısal realistlere göre Soğuk Savaş dönemi barış ve istikrar dönemidir ki bundan kasıt büyük devletler arasında bu dönemde savaşların yaşanmamış olmasıdır (Gaddis, 1986, s.104). Bunun nedeni olarak da üç ayaklı bir açıklama sunan yapısal realizm, ilk olarak iki kutuplu yapıya vurgu yapmaktadır. İkincisi, denge politikaları ve güçler dengesidir. Uluslararası

sistemdeki iki kutbun birbirine yakın güç ve kabiliyetlere sahip olması etkin bir güçler dengesi doğurmuş ve bu da kutuplar arası caydırıcılığa neden olmuştur. Üçüncü ayak olarak, dönem şartları itibarıyla askerî teknolojinin nükleer silahlara dayanması ve bu teknolojinin caydırıcılıkta önemli olmasıdır. Çünkü bu silahların kullanılması rasyonel aktörler için anlaşılabilir bir durum değildir. Yalnızca güvenlik sağlamak ve caydırıcılık unsuru olarak kullanılmaktadır. Her iki kutbun da bunlara sahip olması amacına ziyadesiyle hizmet etmiştir (Copeland, 1996, ss. 29-30).

Buna karşın, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, kuramın önermelerini boşa çıkartmış ve güvenilirliğini sarsmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve ittifak sisteminin dağılması yukarıda bahsedilen üç ayaklı düzeni kökünden ortadan kaldırmıştır ve yapısal realist yazarlar bununla ilgili hiç öngöründe bulunamamıştır. Bu duruma getirilen en önemli eleştirilerden birisi yapısal realizmin yalnızca süreklilikleri açıklayabilen, değişimler konusunda ise kavramsal altyapı eksikliğinden kaynaklı yetersiz bir kuram olması şeklindedir (Wohlforth, 1995, ss. 92-93).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinde son Sovyet lideri Mihail Gorbaçov'un politikaları (Glastnost ve Perestroika) etkili olmuştur. Gorbaçov bu politikalarla devlet düzeninde dönüşümler gerçekleştirerek Sovyetleri daha güçlü hale getirebileceğini düşünmüş ancak sonuçlar istediği gibi gelişmemiştir. Devlet güç kaybetmeye başlamış ve bağlı bulunan cumhuriyetler bağımsızlık ilânı yoluna gitmiştir. Ayrıca Gorbaçov döneminde iki Almanya'nın birleşmesi ve bu gelişmeye Sovyetler olarak bir tepki gösterilmemesi de Soğuk Savaş için sonun başlangıcı olmuştur. Söz konusu politikalar ve gelişmeler Waltz'un bakışında birinci (birey) ve ikinci (devlet) imaja dair açıklamalar olduğu için yapısal realistlerin inceleme alanı dışında kalmıştır.¹ Oysaki yapısal realizmin en önemli önermesi olan sistemin ve dolayısıyla yapının uluslararası ilişkileri belirlediği iddiası birim düzeyindeki değişikliklerle sarsılmıştır.

Yapısal realizmin bu gerekçelerle disiplin içerisinde sorgulanmaya başlaması ile ortaya çıktığı genellikle kabul edilen neoklasik realizm, aslında bir dış politika analizi kuramıdır. Waltz'un yapısal realizmi ise devletlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin ortaya çıkardığı sonuçları açıklamaktadır ve bu niteliği ile uluslararası politika kuramıdır (Rose, 1998, ss. 308-309). Oysa uluslararası ilişkilerdeki gelişmelerin açıklanabilmesi adına dış politika kuramları kullanılmalıdır. Sistem ve iç politika gelişmelerini birlikte değerlendirerek bütüncül bir yaklaşım olma iddiasındaki neoklasik realizm de realist kuram içerisindeki bu eksikliği gidermek adına ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, neoklasik realizmin bahsedilen eksiklikler noktasında dış politika analizine dair kurguladığı analiz modeli incelenerek, kuramın genel bir çerçevesi çizilecektir.

Böylelikle disiplinin en temel uygulama alanlarından birisi olan dış politika analizine yönelik olarak bütüncül bir bakış açısıyla kuramsal yaklaşım açıklanacaktır. Bu bağlamda, neoklasik realizmin analiz yöntemi kuramın belirlediği değişkenler üzerinden ortaya konacak ve sonraki başlıkta bu yöntem Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki dış politikasına uygulanarak hem dönemselsel hem de kuramsal bir inceleme yapılacaktır.

1. Neoklasik Realist Dış Politika Analizi Modeli ve Modelin Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Dış Politikasına Uygulanması

Neoklasik realizmi literatürde ilk defa kullanan Rose, aslında bu kuramın kendisinden önce bazı realist yazarlar tarafından kullanıldığını, bu isimlerin yaptıkları çalışmalarda yapısal realizmin genel önermelerinden farklı bir bakış açısı ile hareket ettiklerini belirtmektedir (Rose, 1998, s. 146). Buna göre Thomas Christensen (1996), Soğuk Savaş'ın başlangıç yıllarında Çin ve ABD arasındaki rekabeti, William Wohlforth (1993) Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin, Fareed Zakaria (1998) ABD'nin ve Randall L. Schweller (1998) da İkinci Dünya Savaşı'nın taraflarının dış politikalarını inceledikleri çalışmalarda dış politika dinamiklerinin, sistemdeki görece güç dağılımından kaynaklandığını ortaya koymuşlardır (Rose, 1998, s. 154). Bu çalışmalarda dış politika karar alıcılarının algıları ve ideolojik unsurlar gibi birim düzeyindeki faktörlerin dış politikadaki belirleyicilikleri de ortaya çıkartılmış ve farklı bir dış politika analizi söz konusu olmuştur. Rose, bu yaklaşımların tümünü birden neoklasik realizme dahil ederek kuramın sistematik açıklamalarını sunmuştur.

Rose, devletlerin dış politikalarını belirlerken yapısal realizmde olduğu gibi yalnızca uluslararası sistemin yönlendirmeleri sonucunda benzer politikalar üretmek zorunda olmadığını, ilgili devletlerin yerel dinamiklerinin de bu süreçte belirleyici olduğunu savunmaktadır. Ancak bu iddiayı ortaya atarken uluslararası sistem ve yerel dinamikler arasında bir denge yaklaşımı gözetmekte, faktörleri de bu dengeye göre konumlandırmaktadır. Buna göre, neoklasik realist bakış açısından dış politika analizi yapılırken sistemik unsurlara analiz için öncelik rolü verilmektedir. Ancak belirleyiciliği kabul edilen bu unsurların dış politika için anlamlı veriler olabilmesi adına birim düzeyindeki ara değişkenler (*intervening variables*) tarafından süzülerek onlara ne ifade ettiğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylelikle neoklasik realizmde Waltz'un üç imajının (birey, devlet, sistem) birleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Rose, neoklasik realizmin bu niteliğini açıklarken uluslararası anarşinin ister Hobbesçu ister daha yumuşak bir nitelikte olsun tam anlamıyla okunmasının zor olduğunu dolayısıyla güvenliğin bulunabilir ya da kısıtlı bir olgu olduğunun anlaşılmasında zorluklar yaşandığını belirterek, bunların ancak karar alıcılar gibi ara değişkenlerin algıları neticesinde dış politikanın belirleyicileri olabileceğini belirtmektedir (Rose, 1998, s. 152).

Bu yaklaşımdan hareketle devletlerin dış politikalarını açıklama amacıyla formüle edilen neoklasik realizme göre dış politika bağımlı değişken olarak kabul edilmekte ve devlet davranışları bu bakış açısından ele alınmaktadır. Bununla birlikte, dış politikanın (bağımlı değişkenin) oluşumunun iki farklı unsurun birbirlerini etkilemeleriyle bir çıktı oluşturmaları neticesinde mümkün olduğu iddia edilmektedir. Buna göre, uluslararası sistem öncelikli unsur olarak görülmekte ve bağımsız değişken olarak ele alınmakta ancak sistemin etkilerinin ara değişkenlerin süzgecinden geçtikten sonra anlamlı veriler haline geldiği kabul edilmektedir. Bu noktada devletin iç yapısından kaynaklanan unsurlar ara değişkenler olarak dış politikaya yön vermektedir. Bu bölümde, söz konusu unsurlar ayrı ayrı incelenerek neoklasik realizmin dış politika analizi formülasyonu ortaya konacak ve her bir başlık altında Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na yönelik dış politikasının bileşenleri açıklanarak analizi yapılacaktır.

1.1. Bağımlı Değişken: Dış Politika Stratejileri

Devletlerin dış politika davranışlarını yapısal realizmden farklı olarak uluslararası sistemin baskısının yerel düzeyde belirleyiciliği olan unsurlar vasıtasıyla değerlendirerek açıklama amacı taşıyan neoklasik realizm, bu nedenle bağımlı değişken olarak ilgili devletin dış politika stratejilerini ve çıktılarını kabul etmektedir (Lobell, Ripsman, & Taliaferro, 2009, s. 19). Taliaferro, neoklasik realizmin amacını farklı devletlerin ya da aynı devletin uluslararası alanda farklı zamanlarda neden belirli stratejileri izlediğinin açıklanması olduğunu belirterek devlet davranışlarını açıklamayı kuramın amacı olarak göstermektedir. Buna göre bir devletin büyük stratejileri (*grand strategy*), askerî doktrini, dış ekonomi politikası, ittifak tercihleri ve kriz davranışları neoklasik realizmin ilgi alanında kabul edilmektedir (Taliaferro, 2000, ss. 133-134).

Bağımlı değişken olarak dış politika davranışı kabul edilirken bunun uygulanması noktasında da Taliaferro, bağımlı değişkenin devletlerin izleyeceği stratejilerin tipleri ve yoğunluğu hususundaki benzetme (*emulation*), yenileme (*innovation*) ya da mevcut stratejiyi koruma şekillerinde çeşitli varyasyonlar olduğunu belirtmektedir (Taliaferro, 2009, s. 213). Bu bakış açısı dış politikalarda yaşanan değişimlerin açıklanması noktasında neoklasik realizme önemli bir avantaj sağlamakta ve analizlerin çok boyutlu olarak ele alınmasına yardımcı olmaktadır. Değerlendirilecek olan ilgili dış politika olayının devlet davranışı ve stratejisi bağlamında incelenerek bağımsız değişkenin (uluslararası sistem) ara değişkenler (karar alıcıların algıları ve yerel faktörlerin sınırlayıcılığı) aracılığıyla dış politika çıktısına (bağımlı değişken) dönüştürülmesi neoklasik realizmin yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında izlediği dış politika analiz edilirken bu yöntemle göre süreci değerlendirmek, kuramsal yaklaşımın örnek olay üzerinden somut bir

biçimde gösterilmesini sağlayacağı için hem neoklasik realizmin genel çerçevesi hem de Türk dış politikasının analizi daha sağlıklı bir biçimde incelenebilecektir. Bu bağlamda, bu başlık altında Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na dair temel yaklaşımını ve dönem içerisindeki dış politikasını incelemek bütüncül bir analiz için gerekli görülmüştür.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı politikasını aktif savaş ortamından uzak kalmak ve savaştan taraflar arasında dengeli bir siyaset izleyerek Türkiye'nin çıkarlarını korumak şeklinde bir strateji benimsemiştir. Bu bağlamda, söz konusu stratejinin dönem dış politikasının bağımlı değişkeni olduğu söylenebilir. Bütün bir dönem boyunca bu yaklaşımını koruyan Türkiye, dış politika uygulamalarını bu bakış açısından yürütmüş ve nihayetinde savaşın hukuken olmasa da pratikte muharip ülkelerinden birisi haline gelmeden süreci tamamlayabilmiştir. Bu noktada, Türkiye'nin bu dönem içerisindeki genel dış politika uygulamalarını incelemek sonraki başlıklarda ele alınan bağımsız ve ara değişkenlerin belirleyiciliklerine altyapı oluşturması bağlamında daha faydalı olacaktır.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki dış politikası incelendiğinde ilk olarak, henüz savaş başlamadan önce kendisini bir takım uluslararası antlaşmalarla garanti altına alma çabası ön plana çıkmaktadır. Buna göre, 1930'lu yıllarda başlayan İngiltere ile yakınlaşma süreci neticesinde iki ülke 12 Mayıs 1939 tarihinde Karşılıklı Yardım Deklarasyonu'nu yayınlamış ve karşılıklı işbirliği konusunda anlaşmışlardır. Buna ek olarak, 23 Haziran 1939 tarihinde benzer bir deklarasyona Fransa ile imza atılmıştır. Bu sırada 23 Ağustos tarihinde SSCB, Almanya ile Saldırmazlık Antlaşması imzalayarak Türkiye'nin tehdit algılamasına yol açmış ve Türkiye, İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Böylece, bu üç devlet 19 Ekim 1939 tarihinde "Üçlü İttifak Antlaşması"nı imzalamıştır (Oran, 2006, s. 422). Bu Antlaşmaya göre, taraflar birbirlerine çeşitli taahhütlerde bulunmuştur. Buna göre, Türkiye herhangi bir Avrupa devletinin (Almanya'nın) saldırısına uğrarsa İngiltere ve Fransa, Türkiye'ye aktif destek sağlayacak, ancak İngiltere ve Fransa benzer bir saldırı ile karşılaşarsa Türkiye "müsamahakâr bir tarafsızlık" izleyecektir. Eğer savaş Akdeniz'e sıçrarsa üç devlet de birbirlerine yardım edecektir. Antlaşmaya Türkiye'nin isteğiyle eklenen II numaralı protokole göre de Türkiye'den bu antlaşma ile girdiği yükümlülükler dolayısıyla SSCB ile bir silahlı çatışmaya girmesi istenmeyecektir. Türkiye'nin savaşa girmesini gerektirecek durumlar için de antlaşmada Türkiye'ye sağlanması gereken çeşitli askerî ve teknik yardımlar da söz konusu edilmiştir (Soysal, 1989, ss. 591-609).

Türkiye savaş boyunca aktif olarak silahlı mücadeleye girmemenin bütün argümanlarını Üçlü İttifak Antlaşması'na dayandırarak hareket etmiştir. İlk etapta, Polonya'ya saldırıp bu ülkeyi işgal eden Almanya'ya karşı İngiltere ve Fransa savaş ilan etmiştir. Ancak Türkiye bu

ilan karşısında, müttefiklerle birlikte savaşa girmeyi savaşın Akdeniz'e sıçramaması ve Alman-Sovyet ittifakı dolayısıyla Türkiye'nin SSCB ile karşı karşıya gelebilme riski nedenleriyle reddetmiştir. Almanya, işgalini ilerleterek Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika topraklarını da ele geçirmiştir. Bunun arkasından Fransa'nın üzerine giden Alman orduları kısa sürede Fransa'yı işgal etmiş ve bu ülkede yeni bir hükümet kurarak Fransa-Almanya Mütarekesini imzalamıştır. Bu gelişme, üçlü ittifakla bağlanan Türkiye'ye bir başka argüman daha vermiş, Türkiye taraflardan birisi olan Fransa'nın savaş dışı kalma durumunu kullanmaya başlamıştır. Bu sırada, 10 Haziran 1940 tarihinde Mussolini'nin Almanya'nın yanında savaşa dahil olması savaşın Akdeniz'e indirmiş ve Türkiye'ye savaşa katılma yükümlülüğü doğurmuştur. Fransa'nın durumunu ve Alman-Sovyet ittifakını gerekçe gösteren Türkiye, bir kere daha savaş dışı kalacağını ilan etmiştir (Tekeli & İlkin, 2013, s. 184).

Savaşın genel gidişatı içerisinde üst üste başarılı işgaller gerçekleştiren Almanya, Türkiye'nin Trakya sınırına kadar gelmiş ve Türkiye için bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Bu süreçte Hitler ve İnönü arasında karşılıklı mektuplaşmalar gerçekleşmiş ve nihayetinde 18 Haziran 1941 tarihinde "Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Paktı" imzalanmıştır. SSCB'ye saldırıyı planlayan Almanya böylelikle Türkiye'den gelebilecek bir ani saldırıyı engellerken Türkiye de Alman ordularının girişeceği bir Türkiye işgali ihtimalinden kurtulmuştur. Türkiye ile anlaşan Almanya hemen ertesinde 22 Haziran'da SSCB'ye savaş ilan etmiştir. Türkiye, derhal Sovyet Dışişlerine bir nota vererek Türkiye'nin tarafsızlık kararını bildirmiştir (Tüzün, 2006, s. 249).

Almanya'nın savaş ilanı sonrasında İngiltere ve SSCB arasında bir yakınlaşma başlarken bunun Türkiye için bir tehdit yaratmayacağı her iki ülke tarafından da ayrıca bildirilmiş ve Türkiye'den kendi yanlarında savaşa dahil olması istenmiştir. Buna karşın Türkiye, yukarıdaki gerekçelerle bu isteği geri çevirmiştir. Türkiye, bu süreçte ciddi bir denge politikası yürütmeye çalışmış ve hem Almanya ile hem de İngiltere ve SSCB ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu noktada büyük ve kalıcı stratejiler izlemekten kaçınan Türkiye, daha çok anlık gelişmelere göre kendisini konumlandırmıştır. Bu duruma örnek olarak, Türkiye'nin ABD ve İngiltere ile yaptığı krom ve çeşitli tarım ürünleri ticaretinin 9 Ekim 1941 tarihinde imzalan Türk-Alman Ticaret Antlaşması çerçevesinde Almanya ile de yapılmaya başlanması gösterilebilir.

1942 yılının sonlarından itibaren Alman ordularının Sovyet topraklarındaki ilerleyişinin durması ile birlikte savaşın genel gidişatında ciddi bir değişiklik yaşanmıştır. Özellikle 1942 yılı Eylül ayında başlayan Stalingrad Kuşatması'nın 1943 yılı Şubat ayında Alman birliklerinin Ruslara teslim olmalarıyla sonuçlanması, bu sırada devam eden Kuzey Afrika Cephesinde de

Mihver güçlerinin Müttefiklere teslim olması ve Almanya'nın bu cepheyi de kaybetmesi dönemin en önemli gelişmeleri olmuştur. Bu dönemden sonra uluslararası sistemdeki genel hava, Almanya'nın savaşı kaybetmeye başladığı ve sürekli olarak geri çekilmek zorunda kalacağı şeklinde olmuştur. Bu ortamda, savaşın daha ne kadar sürdürüleceği ve savaş sonrası düzen konulu uluslararası görüşmeler başlamıştır. Türkiye'nin durumu da bu konferanslarda sıklıkla ele alınmış ve Müttefikler tarafından Almanya'nın yenilgisinin hızlandırılması adına Türkiye'nin savaşa katılıp Müttefiklere yardımcı olması gerektiği bildirilmiştir (Tuncer, 2012, s. 120).

Bu konferansların ilki olarak Churchill'in Roosevelt'le bir araya geldiği Casablanca Konferansı'nda (14 Ocak 1943) Türkiye'nin savaşa dahil olması gerektiği yönünde vardıkları görüş birliğine istinaden, Churchill, İnönü ile Adana'da (30 Ocak-1 Şubat 1943) görüşmüş ve Türkiye'nin güvenliğini arttırmak adına çeşitli önerilerde bulunmuştur (Tuncer, 2012, s. 121). İnönü, SSCB'ye yönelik çekincelerini dile getirip ABD ve İngiltere'den bu konuda destek isterken, askerî olarak da güçlendirilmesi gerektiğini Churchill'e anlatmıştır (Oran, 2006, ss. 452-453). Bu sırada Müttefik devletlerin Sicilya'ya asker çıkartarak bölgeyi temizlemesi sonrası İtalya'nın savaş dışı kalma olasılığı ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin İtalya'ya yönelik endişelerinin giderildiğini düşünen Churchill ve Roosevelt bu defa Quebec Konferansında (12-24 Ağustos 1943) bir araya gelerek Manş çıkarmasına karar vermişler ve Türkiye'nin durumunu tartışmışlardır. Savaşa katılmak için yeterince güçlendirilmediği düşünülen Türkiye'ye yardımların arttırılması ve bununla birlikte de muhtemel Balkan cephesinde faydalanılmak üzere Türk havaalanlarının kullanılması gerektiği kararlaştırılmıştır (Esmer, Sander, 1996, s. 171). Ayrıca Türkiye'nin Almanya ile olan ilişkisi de eleştiri konusu olmuş, Almanya'ya krom ihracının durdurulması ve Boğazlar'dan geçen Alman gemilerinin engellenmesi gibi konularda baskının arttırılmasına karar verilmiştir. Bu süreçte SSCB, Türkiye'nin savaşa bir an önce dahil olması gerektiğini savunurken, açılacak Balkan cephesine ise karşı çıkmıştır (Tüzün, 2006, s. 251).

Daha önceki konferanslara katılmayan Stalin'in de dahil olacağı bir konferans planlayan Müttefikler, Moskova'da (19-30 Ekim 1943) bir araya gelmişlerdir. Ancak Stalin'in katılmayacağını bildirmesi üzerine Dışişleri Bakanları (Anthony Eden, Cordell Hull ve Vyacheslav Molotov) düzeyinde toplanan ABD, İngiltere ve SSCB savaşın gidişatını tartışmışlardır. Bu konferansta, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un Türkiye konusunda sert ve eleştirel tavırları dikkat çekmiştir. Türkiye'nin bir an önce savaşa katılması gerektiğini, aksi durumda savaş sonrası düzenlemelere katılmamasını ve Türkiye'ye yapılan askerî yardımların durdurulması gerektiğini savunan Molotov'a, Eden ve Hull karşı çıkarak Türkiye'ye böyle bir

baskı yapılmasının olumsuz sonuçları olacağını bildirmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin bu ortamda savaşa katılmasının Türkiye'ye verilecek destekler nedeniyle Müttefikleri zor durumda bırakabileceğini bildiren iki Dışişleri Bakanı, bekleminin daha iyi olacağını ifade etmişlerdir. Konferans sonunda bir uzlaşmaya varılarak Türkiye'den havaalanlarının kullanılmasının istenmesine ve yılsonuna kadar Türkiye'nin savaşa katılması adına girişimlerde bulunulmasına karar verilmiştir (Oran, 2006, s. 456).

Moskova Konferansı'nda varılan mutabakat neticesinde Türkiye'den istenen havaalanlarının kullanılması ve üslerin Müttefiklerin kullanımına açılması önerileri Dışişleri Bakanı Menemencioğlu tarafından reddedilmesi üzerine Tahran'da (28 Kasım-1 Aralık 1943) toplanan müttefikler, Türkiye'nin durumunu birinci gündem maddesi olarak belirleyerek konuyu tartışmışlardır. Kendi aralarında da tam bir fikir birliği olmayan liderler, nihayetinde Türkiye'nin 15 Şubat 1944 tarihi itibarıyla savaşa girmesi gerektiğine ve havaalanlarını mutlak suretle Müttefiklere açmasına karar vermişlerdir. Konunun Türkiye'ye bildirilmesi için İnönü'nün Kahire'ye davet edilmesine, eğer bu üçlü çağrıya Türkiye yanıt vermezse İngiliz Hükümeti'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve Boğazlar'daki haklarına ilgi duymayacağı da dile getirilmiştir (Tuncer, 2012, ss. 137-138).

Tahran Konferansı'na istinaden Kahire'ye giden İnönü, konferansta (4-6 Aralık 1943) Türkiye'nin askerî durumu hakkında bilgi vermiş ve ihtiyaçlarını bildirmiştir. Ayrıca çeşitli seçenekler ortaya koyarak karşılaşılabilecek tehlikeleri anlatmıştır. Olası bir Alman işgali ya da savaş sonrası durumunda savaşta yıpranan Türkiye'nin Sovyetler'in baskısına maruz kalacağı gibi ihtimalleri belirten İnönü, prensip kararı olarak Türkiye'nin savaşa katılmasına razı olmuştur. Şubat ortalarına kadar tamamlanmak üzere Türkiye'ye çeşitli askerî ve teknik destekler konusunda mutabakata varılmıştır (Esmer & Sander, 1996, 177).

Kahire Konferansı sonrasında 1944 yılı Ocak ayında Türkiye'ye yapılacak yardımları belirleyecek olan heyet Türkiye'ye gelmiştir. Bu süreç büyük ölçüde Türkiye'nin İngiltere'den talepleri şeklinde geçmiş ve sonucunda İngiltere, Türkiye'nin kendisini oyaladığı ve haddinden fazla isteklerde bulunduğunu gerekçe göstererek heyeti geri çağırmıştır. İngiltere ve ABD bu olaydan sonra Türkiye'ye yaptıkları yardımları durdurmuş, hatta İngiltere savaş planlarını Türkiye ile paylaşmayarak bir güven sorununu da ortaya çıkartmıştır. Türkiye savaş dışı kalma durumunu sürdürmeye devam ederken, bazı Alman savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi kriziyle karşılaşmış, her ne kadar geçen gemilerin savaş gemisi olmadığı iddia edilse de Müttefiklerin tepkisiyle karşılaşan İnönü, Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nun istifasını istemiştir (Tekeli & İlkin, 2013, s. 337).

Türkiye'nin Almanya ile 30 Nisan 1944 tarihinde sona erecek olan Ticaret Antlaşması da önemli bir sorun olmuştur. Bu ülkeye Krom ihracatı yapan Türkiye'den bunu durdurması istenmiştir. Baskılar karşısında Türkiye 20 Nisan tarihinde bu ticareti durdurmuştur. Sonraki aşamada Türkiye, Almanya ile olan diplomatik ilişkilerini de sonlandırmıştır (2 Ağustos 1944). Bu sırada Türkiye'nin savaşa dahil olması ile ilgili görüşmelerde Müttefik devletler artık bunun çok önemli bir gereklilik olmadığı konusunda görüş birliğine varmışlardır. Özellikle Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945) sırasında Stalin, Türkiye'nin savaş sırasındaki tutumundan rahatsızlığını dile getirerek Montrö'de yeni düzenlemeler yapma isteğini açıklamıştır. Bu sırada savaş sonrası durumun kararlaştırılacağı San Fransisco Konferansı'na katılım şartını yerine getirmek üzere Türkiye 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmiştir (Esmer & Sander, 1996, ss. 178-184).

Sonuç olarak, Türkiye İkinci Dünya Savaşı sırasında başlangıçtaki stratejisine göre hareket ederek savaş dışı konumunu koruyabilmiştir. Bu amaç uğrunda her türlü dış politika aracını kullanan Türkiye, neoklasik realizm yaklaşımında belirtildiği üzere sistemik unsurları ara değişkenler marifetiyle dış politika çıktılarına dönüştürmüştür. Söz konusu sistemik unsurların ve ara değişkenlerin Türk dış politikasına yönelik nasıl belirleyici olduklarının gösterilmesi bakımından sonraki başlıklarda hem neoklasik realizmin genel çerçevesi hem de İkinci Dünya Savaşı dönemi Türk dış politikası örnek olayının analizi yapılacaktır.

1.2. Bağımsız Değişken: Uluslararası Sistem ve Görelî Güç Dağılımı

Neoklasik realizmde dış politika analizinin bağımsız değişkeni olarak ise sistemik unsurlar, yani görelî güç dağılımının devletler üzerindeki baskısı olarak belirlenmektedir (Lobell, 2009, s. 28). Böylelikle, neoklasik realizmde yapısal realizmde olduğu gibi uluslararası sistem, görelî güç dağılımıyla açıklanmaktadır. Ancak görelî gücün nasıl görüldüğü meselesi neoklasik realizmde farklılaşmaktadır.

Görelî gücü bağımsız değişken olarak gören neoklasik realizmde, bu konseptin nasıl açıklanıp analize dahil edeceği konusu neoklasik realizmi diğer realist açıklamalardan ayırmaktadır. Neoklasik yazarlardan Wohlforth, “güç” kavramını devletlerin birbirleri üzerinde etki kurmasını sağlayacak olan “kapasite” ya da “kaynaklar” şeklinde açıklamaktadır (Wohlforth, 1993, s.4). Böylelikle neoklasik realizmde güce mukayeseli bir rol verilmekte, devletlerin dış politika davranışlarında hedeflerini ve tercihlerini öne çıkartarak hareket ettikleri iddia edilmektedir. Bu noktada sahip olunan güce dair varolan algı dış politikada belirleyici olmaktadır (Rose, 1998, s.152).

Bununla birlikte anarşiye yüklenen anlam itibarıyla da neoklasik realizmin dış politika analizindeki bağımsız değişkeni yapısal realizmden ayrılmaktadır. Yapısal realizmde olduğu

gibi anarşinin yarattığı yaygın belirsizlik durumu ve potansiyel tehditler neoklasik realizm için de merkezî bir konumdadır (Lobell, 2009, s.29). Ancak anarşi konseptinin devletler üzerindeki belirleyiciliği konusu neoklasik realizmi farklılaştırmaktadır. Yapısal realizmin anarşik uluslararası ortamda devletlerin güvenlik peşinde koştuıkları varsayımına karşın, neoklasik realizmde devletler dış çevrelerini kontrol etmeye ve şekillendirmeye çalışarak uluslararası anarşinin belirsizlikleriyle mücadele etmeye çalışırlar (Rose, 1998, s.152).

Söz konusu mücadele diğer devletlerle olan güç münasebetleri çerçevesinde gerçekleşmekte ancak mevcut güç dağılımı değil bu güç dağılımının karar alıcılar nezdinde nasıl görüldüğü ile bir çıktı oluşmaktadır. Dolayısıyla dış politika analizinde gücün kendisi değil güce dair karar alıcıların sahip oldukları bilgi ve değerlendirmeler dikkate alınmaktadır. Bununla birlikte, devletlerin kendilerinin sahip oldukları güç de uluslararası ortamı etkileme kapasiteleri ve yine karar alıcıların kendi devletlerinin sahip olduğu güce dair algılarıyla birlikte düşünülmektedir. Bu bağlamda, neoklasik realizmde bağımsız değişken olarak kabul edilen sistemik sınırlamalar yani göreceli gücün dağılımı, yapısal realizmden farklı olarak devletlerin dış politika davranışlarında tek değişken olarak görülmemektedir. Aynı uluslararası ortam içerisinde bütün devletler aynı dış politika davranışlarını göstermediklerinden her devletin kendine özgü dinamikleri de hesaba katılmalıdır. Bu noktada, dış politika yöneticilerinin göreceli gücün dağılımı konusunda sahip oldukları bilgiler ve genel değerlendirmeler, sistemik unsurların ve sınırlamaların dış politika analizine nasıl dahil edileceğini belirlemektedir.

Çalışmanın örnek olayı üzerinden incelendiğinde söz konusu bağımsız değişkenin bu bakış açısından ele alınması gerekmektedir. Sistemik gelişmelerin devletlere yönelik bir takım sinyaller göndermesi ve bu sinyallerin ara değişkenler vasıtasıyla dış politika çıktılarına dönüştürüldüğü iddiasından hareketle, İkinci Dünya Savaşı da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Uluslararası ilişkiler disiplininin en temel ve en önemli olayı olan savaş durumu, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bir kere daha ancak bu sefer çok daha yıkıcı bir biçimde ortaya çıkmıştır. Böylesi önemli bir gelişme, tüm devletleri etkisi altında alırken her türlü dış politika kararları savaşla ilgili olarak verilmiştir. Bu nedenle öncelikle dönemin genel niteliğini açıklamak gerekmektedir.

Uluslararası sistemin dönemsel yapısı incelendiğinde, iki savaş arası dönemden kalma çok kutuplu bir yapının varlığından söz edilebilir. Söz konusu dönemde Almanya, İtalya ve Japonya gibi konumundan memnun olmayan revizyonist devletler, mevcut düzenin lehlerine işlediği İngiltere ve Fransa ile Birinci Dünya Savaşı sonrasında potansiyelleri ile politik konumları arasında doğru orantı olmayan ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler uluslararası politikayı belirlemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde ilk etapta ortaya

çıkan iyimser bir tablo söz konusu olmuştur. Ancak kısa sürede bu iyimser hava dağılırken yeni bir mücadele evresine geçilmiştir. Başta Versay Antlaşması'ndan memnuniyetsizliğini ortaya koyan ve yeni bir yapılanma içerisine girerek güç kazanan Almanya olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı öncesi kendisine vadedilen toprakları alamadığı için kızgın olan ve sistem içerisindeki konumunu güçlendirmek isteyen İtalya ile Doğu Asya'da güçlenen ve nüfuz alanını genişletme isteği içerisindeki Japonya'nın revizyonist dış politika tutumları bu mücadelenin temelini oluşturmuştur. Diğer yandan mevcut yapıdan memnun olan İngiltere ise statükocu devletler arasında başı çekmiştir. Fransa bu dönemde, Almanya'nın yeniden güçlenmesinin kendisine tehdit oluşturacağı bilinciyle hareket ederken, kıta Avrupası politikalarından uzak duran ABD ve yeni rejimini inşa etmeye çalışan Sovyetler Birliği, dönemin çok kutuplu yapısı içerisindeki diğer büyük güçler olarak konumlanmıştır (Sander, 2005, ss. 113-117).

Bu süreç nihayetinde 1939 yılı itibarıyla İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yeni bir silahlı mücadele dönemine evrilmiştir. Bir tarafta, Almanya, İtalya ve Japonya gibi revizyonist devletler, diğer tarafta İngiltere, Fransa, SSCB ve daha sonraları ABD bir araya gelerek savaş içerisinde kutupları oluşturmuştur. Bu haliyle, çok kutuplu yapı savaş şartları içerisinde ittifak sistemleri aracılığıyla iki kutuplu bir niteliğe kavuşurken bunun da diğer devletler üzerinde bariz sonuçları söz konusu olmuştur. Bununla birlikte, ittifaklar arasında yaşanan mücadeleler neticesinde değişen güç dengeleri ve konjonktürel olarak taraflardan birisinin bazı dönemlerde daha fazla ön plana çıkması gibi gelişmeler de önemli sistemik sinyaller ortaya çıkartmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, Türkiye'ye etkileri bağlamında incelendiğinde bu iki faktörün de oldukça belirleyici olduğu söylenebilir. İngiltere ile 1930'lu yıllardan itibaren kurulmaya başlanan iyi ilişkiler ve 1925 yılında imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması, Türkiye'nin savaş öncesi dönemde bu devletlerle yakınlığını gösterirken, savaşın başlamasıyla birlikte değişen güç dengeleri ve tehdit algıları nedeniyle sistem kaynaklı farklı yönlendirmeler söz konusu olmuştur. Bunlar genel olarak incelendiğinde, ilk olarak Almanya'nın büyük bir güç olarak savaşı lehinde götürmesi ön plana çıkmaktadır. Kısa bir süre içerisinde Orta Avrupa'yı, Fransa'yı ve Balkanları işgal eden Almanya, İngiltere'ye karşı da bir abluka kurmuş ve bu ülkeyi de ankarasını savunmak durumunda bırakmıştır. Daha sonra SSCB'ye savaş ilan eden Almanya, 1943 yılına kadar Sovyet topraklarındaki ilerlemesini sürdürmüştür. Bu süreçte ortaya çıkan Almanya'nın bariz üstünlüğü İkinci Dünya Savaşı'nın en güçlü sistemik sinyali olarak üçüncü devletleri etkilemiştir. Türkiye'nin de bu süreçte Almanya ile iyi ilişkiler kurması ancak bunu yaparken de kendisini savaşın içerisine atmaması söz konusu sinyallerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan Türkiye'nin en görünür tehdit algılarından birisi olarak SSCB'nin Boğazların ve Karadeniz'in güvenliğini bahane ederek Türkiye aleyhine bir hareketin içerisine girme ihtimali de karar alıcılar nezdinde en fazla dikkate alınan hususlardan olmuştur. Öyle ki Üçlü İttifak Antlaşması hazırlanırken SSCB ile de yakın ilişkiler kurmak isteyen İnönü, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu Moskova'ya göndererek bir anlaşmaya varılmasını istese de Sovyetler'in özellikle Boğazlar üzerindeki talepleri neticesinde bu anlaşma gerçekleşmemiştir. Bunun üstüne bir de 23 Ağustos 1939 tarihinde SSCB-Alman Saldırmazlık Paktı'nın imzalanması Türkiye'nin tehdit algılarını arttırırken hem Almanya hem de SSCB tarafından işgal edilme ihtimali belirlemiştir. Türkiye'nin bu süreçteki dış politika adımları (Üçlü İttifak Antlaşması ve Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Paktı) temel olarak bu tehdit algılarıyla birlikte düşünüldüğünde anlamlı görünmektedir.

Almanya'nın Sovyet topraklarındaki ilerlemesinin durması ve üst üste farklı cephelerde ağır kayıplar vermesi ile birlikte, savaşın Almanya aleyhine sonuçlanacağı genel bir kanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, 1943 yılı sonrası için en bariz sistemik sinyal olurken devletlerin dış politikaları bu yaklaşım üzerinden kurgulanmıştır. Almanya'nın gerileyişi Türk dış politikası özelinde Sovyet tehdidini kabartırken, Türkiye bu süreçten sonra önceliğini, SSCB tarafından işgal edilmesine neden olacak oluşumlardan uzak durmak şeklinde belirlemiştir. Bu nedenle, Müttefiklerin Türkiye'nin savaşa dahil olması için yaptıkları her türlü baskı geri çevrilmiştir. Aksi takdirde tam donanımlı Alman birlikleri karşısında ağır kayıplar vermesi ve bunun üzerine Sovyet ordusunun Türkiye'yi kurtarma misyonu adı altında Anadolu'ya gelerek geleneksel emellerine ulaşmaları ihtimali karar alıcıların dış politika stratejilerinde çok önemli bir yer tutmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki dış politikasında dönemin sistemik sinyalleri oldukça önemli bir yer tutmuştur. Savaş koşulları içerisinde tarafların ortaya çıkan üstünlükleri ya da zayıflıkları, savaşan tarafların işgal sonucu savaş dışı kalmaları ve değişen güç dengeleri gibi faktörler bu bağlamda sistemik sinyalleri oluşturmuş ve bu sinyallerin karar alıcılar nezdinde değerlendirilmeleri neticesinde Türk dış politikası belirlenmiştir. Neoklasik realizmin analizi uluslararası sistemin yönlendirmelerinden başlatması yaklaşımı ile benzerlik taşıyan bu durum, temel belirleyiciliğin verildiği ara değişkenler özelinde görülmektedir. Sonraki başlıkta, ara değişkenler kuramsal ve Türk dış politikası özelinde ele alınarak analiz tamamlanacaktır.

1.3. Ara Değişkenler: Devletlerin Yerel Faktörleri

Neoklasik realizmde ara değişkenler olarak kabul edilen karar alıcıların algıları ve devletlerin iç yapılarından kaynaklı sınırlamalar dış politika çıktısının oluşmasında esas

belirleyici unsurlar konumundadır. Neoklasik realizm için ara değişkenlerin ne olduğu konusu ise literatürde tartışmalı bir konudur. Ancak neoklasik yazarlar tarafından kuram, dış politika analizi konusunda açıklayıcılık gücü yüksek olması adına geliştirildiği için her devlet için o devletin münferit yapılarından kaynaklanan ara değişkenlerin öne çıkarılması genel bir eğilim şeklindedir. Bununla birlikte çalışmalarda ara değişkenler olarak sıklıkla karar alıcıların algıları ile yerel/içsel faktörlere başvurulmaktadır (Rose, 1998, s.152). Bu çalışmada da ara değişkenler olarak söz konusu iki faktöre yer verilecektir.

1.3.1. Karar Alıcıların Algıları

Dış politika analizi konusunda ara değişkenlerin başında, ilgili devletin dış politika karar alıcıları gelmektedir. Bunun nedeni, her türlü değerlendirme sürecinin içinde bulunmaları ve yetki anlamında bu kararları almaya muktedir olmalarıdır. Söz konusu karar alıcılar, dış politika yöneticileri olarak da tanımlanmaktadır. Doğru ya da yanlış, rasyonel ya da değil bir devletin bütün dış politika kararlarını alan ve uygulayan aktörler oldukları için bunların hangi ölçüde belirleyici oldukları ve neoklasik realizmin öngördüğü gibi uluslararası sistemin yapısını nasıl algıladıkları önemli bir inceleme alanıdır.

Neoklasik realizm, karar alıcılara dış politika analizi konusunda belirleyici bir rol vermekle birlikte bu yöntemi benimseyen ilk kuramsal yaklaşım da değildir. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde pek çok farklı gelenekten yaklaşımlar karar alıcıları dış politika hususundaki etkisini ön plana çıkartmıştır. Bunlardan, neoklasik realizmle de benzerlik gösteren yaklaşım Robert Putnam ve Andrew Moravcsik tarafından ortaya konmuştur (Evans, Jacobson & Putnam, 1993). Uluslararası ilişkileri “iki aşamalı oyun” (two levels game) olarak gören bu yaklaşımda liderler, “iç politika ve uluslararası pazarlık arasında bir bağlantı kuran iki aşamalı oyunun merkezî stratejik aktörleridir” (Hermann & Hagan, 2008, s.129). Buna göre, liderler iç politika ile dış politikayı konjonktüre göre dengeleyen; iç politik ortamın rekabetçi veya uzlaşmacı olmasını dış politikada temel yaklaşımlara çeviren, sistemin öncelikli aktörleridir.

Neoklasik realizm de liderleri ve diğer dış politika karar alıcılarını dış politika analizinin temel aktörleri olarak görmektedir (Lobell, 2009, s.43). Söz konusu kadrolar devletin ulusal güvenliğinin sağlanmasından sorumludurlar. Ayrıca bir devletin iç yapısından kaynaklanan etkilere de açık olduklarından karar alınırken her türlü değişkenleri göz önüne alabilmektedirler. Neoklasik realizmde dış politika yöneticilerine böylesi bir rol verilmesinin temel nedeni, o devletle ilgili her türlü veriye ulaşabilme imkânına sahip olmalarıdır. Ayrıca uluslararası sistemin göreceli güç konseptinden kaynaklanan sinyalleri değerlendirmeleri ve dış politika yapım sürecinde bu değerlendirmeye göre dış politika çıktılarını oluşturmaları da karar

alıcıları ön plana çıkartmaktadır. Dış politika yöneticilerinin bilgiye ulaşma konusunda o devletteki herkesten daha ayrıcalıklı bir konumda olmaları, devletin uluslararası sistem içerisindeki konumunu daha farklı görebilmelerini sağlamaktadır (Ripsman, 2009, s.172).

Neoklasik realizmde dış politikanın dış politika yöneticileri tarafından yürütülmesi nedeniyle, bu kadroların algı sistematiği de önem kazanmaktadır. Yöneticilerin siyasî görüşleri, ideolojileri, dünyayı nasıl yorumladıkları ve diğer öznel özellikleri, dış politikanın belirlenmesi hususunda oldukça önemlidir. Bu noktada, dış politika yöneticilerinin neoklasik realizmde iki aşamalı bir öneminden bahsetmek mümkündür: İlk olarak, devletler arasındaki güç dağılımı ve o devlet içindeki imkân ve kabiliyetler konusunda sahip oldukları bilgiler, ikinci olarak da söz konusu bilgileri nasıl değerlendireceklerinin ve nasıl bir dış politika kararı vereceklerinin bu yöneticilerin algılamalarıyla ilgili olması. Rose (1998) bu unsuru, dış politikanın oluşturulmasında mevcut gücün değil, o gücün nasıl algılandığının önemli olduğunu belirterek açıklamaktadır (s. 147). Konuyla ilgili diğer neoklasik yazarlardan Zakaria (1998) biraz daha iddialı bir biçimde uluslararası politikada devlet adamlarının temel aktör olduklarını, bu nedenle de devletin gücünün değil, bu gücün liderler tarafından nasıl algılandığının önemli olduğunu belirtmektedir (s. 42). Wohlforth (1993) da Soğuk Savaş döneminde liderlerin kendi devletlerinin ve rakip devletlerin yetenekleri konusundaki algılamaları doğrultusunda farklı dış politika davranışları sergilemeleri nedeniyle liderlerin algılamalarının dış politika analizi için oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır (s. 310).

Sonuç olarak neoklasik realizmde karar alıcılara, uluslararası sisteme ve yerel faktörlere dair algıları bağlamında dış politika analizinde kilit bir rol verilmektedir. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki dış politikasında da karar alıcıların belirleyiciliği fazlasıyla ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, en önemli aktörün İsmet İnönü olduğu belirtilebilir. Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde vefatıyla birlikte yeni Cumhurbaşkanı olarak İsmet İnönü seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönem (1938-1950) itibarıyla İnönü, son derece önemli olaylar karşısında dış politika yürütmek durumunda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında devletin en yetkili karar alıcısı olarak görev yapan İnönü, savaşın sonrasında ise yeni kurulan uluslararası sisteme ve karşılaşılan güvenlik tehditlerine yönelik önemli kararlar almak durumunda kalmıştır.

İsmet İnönü'nün dış politikaya dair genel algıları analiz edildiğinde, öncelikle onun Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda aktif olarak yer alması ve neredeyse bütün önemli gelişmelerin içerisinde oluşunun önemli bir etken olduğu ortaya çıkmaktadır. Millî Mücadele dönemi içerisinde Batı Cephesi Komutanlığı gibi oldukça kritik bir görevi yürüten İnönü, o dönem yaşanan sıkıntıları ve ülkenin içerisinde bulunduğu imkansızlıkları yakından

gözlemlemiştir. Daha sonra devletin kurucu belgesi olan Lozan Antlaşması'nın imzalanması sürecinde Türk heyetinin başkanlığını yürütmüş ve bu süreçte yaşanan zorluklara da birebir tanıklık etmiştir. Atatürk dönemi içerisinde 1937 yılına kadar Başbakanlık görevini de yürüten İnönü, devletin her türlü bilgi ve belgeleri ile imkan ve kabiliyetlerine dair fikir sahibi olmuştur. Bu süreçte, uluslararası gelişmeleri de yakından takip eden İnönü, uluslararası siyasetin temel mekanizmalarını ve devletlerin niyet ve isteklerini de sürekli olarak gözlemlemiştir.

İnönü'nün bu süreç içerisinde edindiği tecrübelerden ve kendi karakterinden kaynaklı olarak dış politikaya dair genel bir algısı oluşmuştur. İnönü, Birinci Dünya Savaşı'nı ve Kurtuluş Savaşı'nı yaşayan bir asker olarak, Türkiye'nin bekâsını tehdit edecek düzeyde bir silahlı mücadeleye girmekten mutlak suretle kaçınılması gerektiğini düşünmüştür. Bunun nedeni, savaşın yıkıcı etkileriyle birlikte büyük fedakârlıklarla kazanılmış vatan toprağının bir karışının dahi kaybedilmemesi gerektiğine dair mutlak inançtır (Weisband, 2000, ss. 27-28). İnönü'nün ittifak politikalarına yönelik yaklaşımı ise Atatürk'ten bir miktar farklılaşmıştır. Büyük devletlerle yapılacak olan özellikle askerî ittifakların zararlı olacağına inanmakla birlikte, İnönü dünyanın içerisinde bulunduğu yoğun çatışma ortamında bir taraf seçmenin gerekliliğini görmüştürⁱⁱ (Weisband, 2000, ss. 29-30). Ancak bu durum Türk dış politikasında mutlak olarak bir taraf seçmek ve o tarafın beklentileri doğrultusunda hareket etmek yerine dönemseller gelişmelere bağlı olarak esnek bir dış politika izlemek şeklinde kendisini göstermiştir.

İnönü'nün dış politikada hareket mantığı incelendiğinde ise her türlü gelişmeden anında haberdar olmak ve uygulamalarda ölçülülük ilkesine riayet etmek anlayışı öne çıkmaktadır. Atatürk'ten sonra cumhurbaşkanı olan İnönü, hem devlet başkanı hem tek partili dönemin parti genel başkanı olması dolayısıyla devletin bütün işleyişini kontrol eden bir güce sahip olmuştur. İsmet İnönü'nün biyografisini yazan Şevket Süreyya Aydemir bu durumu “Türk devlet gemisinin çarkı bütünüyle İnönü'nün elindeydi” şeklinde belirtmiştir (Aydemir, 2013, s. 154). Weisband ise İnönü'nün bu gücünü daha çok dış politika ile basın ve kitle iletişim haberleşmelerinin denetimi hususlarında kullandığını iddia etmiştir (Weisband, 2000, s. 19).

Dış politika konusuna özel bir önem veren İnönü, kendisine göre dış politikada doğru adımlar atmanın yolunun, her türlü gelişmeden anında haberdar olmak olduğunu düşünerek çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Feridun Cemal Erkin'le haftalık toplantılar yaparak dış politika adımlarını belirleyen İnönü, Genel Sekreterlik görevine getirdiği Cevat Akalın döneminde de her türlü diplomatik yazışma ve telgrafın hemen kendisine iletilmesi talimatını vermiştir. Böylelikle, dış politika gelişmeleri konusunda Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ya da diğer bürokratlar kadar çabuk bilgi edinebilmiştir. Ayrıca

dış temsilciliklerde görev yapan elçilerden de sık sık rapor ve tavsiye alan İnönü karar alırken bunlara başvurmuştur (Weisband, 2000, ss. 19-20).

İsmet İnönü'nün dış politikayı yönetirken izlediği temel ilke ise “ölçülülük” olmuştur. Bir asker olarak askerî stratejinin de temel ilkelerinden olan ölçülülüğü İnönü, dış politikada “başlangıçta yapılacak bir hatanın daha sonra düzeltilmesinin çok zor olacağı” düşüncesiyle dış politikaya uyarlamış ve sürekli olarak bu ilkeye riayet etmiştir (Weisband, 2000, s. 20). Bu ilke, İnönü'ye İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin savaş dışı kalabilmesinde son derece yardımcı olmuş ve günöbirlik gelişmelerin anında takibiyle izlenecek stratejilerin belirlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, İnönü'nün savaş konusunda ancak kendi belirlediği şartların gerçekleşmesi durumunda, Türkiye'nin savaşa dahil olabileceği, aksi durumda aceleci ve agresif eylemlerden uzak durarakⁱⁱⁱ (Aydemir, 2013, s. 158) Türkiye'yi ateşe atmadan dış politikayı yönetmek şeklinde bir yöntem ortaya çıkmıştır (Weisband, 2000, s. 20).

İkinci Dünya Savaşı sırasında da bu genel dış politika algıları ve hareket tarzı üzerinden bir dış politika benimseyen İnönü, Türkiye'nin savaş dışı kalması için her türlü dış politika aracına başvurmuştur. Bu bağlamda, ilk olarak Üçlü İttifak Antlaşması ile Türkiye'yi bir ittifak sistemi içerisine sokan İnönü, bu antlaşmanın bir sıcak çatışma ortamına neden olmaması için özellikle uğraşmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere Türkiye'yi SSCB ile karşı karşıya getirecek ya da Türkiye'nin işgal edilmesine neden olacak eylemlerden kaçınırken söz konusu antlaşmanın hükümleri kullanılmıştır. Savaşın Almanya'nın baskınlığı altında devam eden döneminde ise bu ülke ile yakın ilişkiler kurarak taraflar arası denge politikası yürüten İnönü, hem ülkenin güvenliğini sağlarken hem de çeşitli ekonomik anlaşmalarla çıkarlarını da korumuştur. Savaşın Almanya'nın kayıplarıyla birlikte Müttefiklerin lehine döndüğü dönemde ise yine temel strateji olan savaş dışı kalma pozisyonunu koruyan İnönü, yerel faktörleri ortaya atarak Türkiye'nin askerî olarak gerçek manada güçlendirilmesini şart koşmuştur. Bu süreçte, hâlihazırda ağır kayıplar veren Müttefiklerin Türkiye'nin askerî ihtiyaçlarını temininin zor olduğu bilinciyle hareket eden İnönü, kendince haklı gerekçelerle tam donanımlı Alman ordularının karşısına Türk askerini çıkartmamıştır.

Diplomasiyi de etkin bir biçimde kullanmayı bilen İnönü, geçmiş tecrübelerini bu süreçte fazlasıyla kullanmıştır. Bu duruma örnek olarak, Tahran Konferansı'na istinaden Roosevelt ve Churchill tarafından Kahire'ye davet edildiğinde muhataplarına “daha önce alınan kararlara dayanmadan konunun tartışılması imkanı yaratılacaksa” şeklinde şart koşması gösterilebilir (Esmer & Sander, 1996, s. 177). Ayrıca İnönü'nün savaşın Müttefiklerce kazanılacağına kesinleştiği bir dönemde Almanya ile ticaret anlaşmasını sona ermesine 10 gün kala iptal etmesi ve Boğazlardan geçen Alman gemilerinin Dışişleri Bakanı

Menemencioğlu'nun sorumluluğunda olduğu izlenimi yaratmak adına “son dönemde izlediği politikanın Hükümetçe tasvip edilmemesi” gerekçesiyle Bakan'ın istifasını istemesi de İnönü dış politika yaklaşımının bir göstergesi olmuştur.

Nihayetinde, belirlediği savaş dışı kalma stratejisine ulaşan İnönü, bu süreçte bir yandan uluslararası alandaki gelişmeleri bir yandan da ülkenin yerel dinamiklerini kullanmak suretiyle aktif bir dış politika yürütmüştür. Bu bağlamda, İnönü özelinde karar alıcıların algıları Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki dış politikasında en temel belirleyici faktör olmuştur. Neoklasik realizmde de vurgulandığı üzere sistemik sinyallerin karar alıcıların algıları neticesinde dış politika çıktılarına dönüştürüldüğü iddiası Türkiye'nin bu süreçteki dış politikasında gözlemlenmiştir.

1.3.2. Yerel Dinamikler

Neoklasik realizmde dış politikanın belirlenmesinde ve uygulanmasında rol verilen bir diğer ara değişken o devlete dair yerel faktörlerdir. Ancak nihayetinde realist geleneğin bir temsilcisi olan neoklasik realizmde bu unsur, uluslararası sistem ya da karar alıcıların algıları kadar belirleyici konumda değildir. Bununla birlikte, farklı koşullar altında farklı ölçeklerde de olsa söz konusu unsurların analize dahil edilmesi gerekliliği de kabul edilmektedir (Ripsman, 2009, s. 170). Yerel faktörler olarak nelerin kabul edilebileceği de yine ara değişkenlerin neler olduğu konusunda olduğu gibi ilgili devletlere göre değişkenlik göstermektedir. Söz konusu devletin toplumsal ve kültürel yapısı, tarihsel süreklilikleri, kurumsal yapısı ve kurumların özerkliği, çıkar grupları ve bağımsız medya gibi çok farklı dinamikler, bu noktada yerel faktörler olarak kabul edilebilmektedir (Ripsman, 2009, ss. 179-186). Her bir faktörün dış politika karar alıcılarının üzerindeki etkisi neoklasik realizmde dış politika analizinin ara değişkeni olarak kabul edilmektedir.

Ripsman'a göre yerel faktörler, genel olarak toplumun kendisi, dış politika konusunda belirleyici bir unsurdur. Bu noktada belirleyicilik durumu ve ölçeği o devletin kendi koşulları ile alakalıdır. Dış politika kararlarından etkilenme durumu ve kararları etkileyebilme kapasiteleri ölçüsünde yerel faktörler dış politika süreçlerinin belirleyici unsurlarından olabilmektedirler (Ripsman, 2009, s. 180).

Buna karşın, yerel faktörlerin dış politika üzerindeki etkileri farklı politikalara kıyasla daha azdır. Ripsman, bunun iki farklı nedeni olduğunu iddia etmektedir. İlki, ulusal güvenliğin önemi ve yüksek maliyeti nedeniyle toplumun beklentilerinin, bürokrasinin ve toplumsal çıkarların hükümetlerce fazlaca dikkate alınmamasıdır. Çünkü dış politika yöneticileri, toplumdan daha fazla bilgi sahibidir ve devletin uzun vadeli çıkarları konusunda daha iyi değerlendirme yapabilecek konumdadırlar. İkincisi, uygulanacak politikanın fayda ve

zararlarının toplumun tüm gruplarını etkileyecek boyutta olmasıdır. Her ne kadar eşit boyutta bir yük paylaşımı olmasa da dış politika kararlarından herkesin etkileneceği için belirli grupların sürece dahil edilerek öne çıkarılması doğru olmayacaktır (Ripsman, 2009, ss. 180-181).

Yukarıda bahsedilen argümanlara karşın yerel faktörlerin etkisinin küçümsenmesi de çok doğru bir yaklaşım değildir. Söz konusu grupların yöneticileri etkileme kapasiteleri yine de mevcuttur. Bunun değerlendirilmesi için hangi koşullarda hangi grupların belirleyici olabileceği analize dahil edilmelidir. Bu noktada, devletin genel yapısı, sahip olduğu güç imkânları ve içinde bulunduğu uluslararası ortam gibi dinamikler etkili olmaktadır. Yöneticilerin seçimlerle belirlendiği demokratik ülkelerde yöneticilerin yeniden seçilme kaygıları bu dinamiklerden birisidir. Toplu halde oy kullanma kabiliyeti olan gruplar demokratik devletlerde dış politika yöneticilerini etkileyebilmektedir. Ülkedeki ekonomik ortamın yönlendiricisi olan çıkar grupları da potansiyel pazarlar ya da tersi olarak kaybedilecek iş imkânları gibi konularda dış politikaya katılabilmektedir. Askerî bürokrasinin güçlü olduğu ve darbe yapabilme gibi bir potansiyele sahip olduğu ülkeler de dış politikalarında bu tarz yönelimlere göre hareket edebilmektedirler. Medyanın farklı çıkar gruplarıyla birlikte hareket ederek kamuoyunu etkilemesi neticesinde yöneticileri istenilen dış politika davranışlarına yönlendirmeleri de mümkündür. Ayrıca bölgesel ya da küresel çapta çeşitli ideolojilerin yoğunlaşması ve ilgili devleti de etkilemesi gibi durumlarda da karar alıcılar dış politika seçeneklerini değiştirebilmektedir (Ripsman, 2009, ss. 181-191).

Sonuç olarak bir devlet, dış politikasını oluştururken kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan yerel faktörleri de dikkate almak durumundadır. Neoklasik realizmin açıklayıcılık gücünün artmasındaki en önemli bakış açısı değişikliği, yukarıda açıklanan ara değişkenlerin analize dahil edilmesi olmuştur. Bu sayede birden fazla dış politika seçeneğine sahip olan devletlerin nasıl davranabileceğine dair detaylı bir analiz modeli ortaya konabilmiştir.

Çalışmanın örnek olayı özelinde yerel faktörlerin belirleyiciliği ele alındığında da bu durum kendisini göstermektedir. Henüz demokratik kurumların özerk bir niteliğe kavuşmadığı ve kamuoyunun devlet yönetiminde etkin bir güç haline gelmediği İkinci Dünya Savaşı döneminde, yerel faktörlerin dış politika üzerinde belirgin bir etkisi söz konusu olamamıştır. Bununla birlikte, devletin askerî, ekonomik ve demografik yapısının karar alıcıların savaş dışı kalma amacı üzerinde etkili olduğu belirtilebilir.

İlk olarak askerî koşullar ele alındığında, ordunun çağın koşullarına göre modernize edilememiş olması nedeniyle muhtemel Alman ya da Sovyet savaşı karşısında ağır kayıpların yaşanabileceği düşüncesi, dış politika stratejisine doğrudan yansımıştır. Savaş öncesi dönemde

22 tümenden oluŐan bir orduya sahip olan Türkiye, kara, hava ve deniz kuvvetleri alanında büyük g lerin çok gerisinde bir teknolojiye ve imkanlara sahiptir (Tekeli & İlkin, 2013, s. 106). Türkiye'nin ekonomik durumu da İkinci Dünya Savaşı stratejisinde belirleyici olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve ertesinde Kurtuluş Savaşı ile her türlü kaynağı ağır tahribata uğrayan Türkiye, kuruluŐ döneminden itibaren ekonomik kalkınmaya büyük öncelik vermiş ve bu uğurda çeşitli uygulamalara gitmiştir. Yeni bir savaş dönemi ile birlikte sağlanmaya çalıŐılan ekonomik istikrarın zarar görecek olması Türkiye'yi savaş dışı konumda kalmaya iten nedenlerden birisi olmuştur. Türkiye'nin savaş sırasında hem İngiltere ve ABD ile hem de Almanya ile çeşitli ticaret anlaŐmaları imzalamasının da bu nedenle doğrudan alakası olmuştur. Bir taraftan denge politikası yürütülürken diğer taraftan savaş koşulları, ekonominin güçlendirilmesi için kullanılmıştır.

Savaş döneminde Türkiye'nin demografik yapısı da savaş dışı kalmanın en önemli gerekçelerinden birisi olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği üzere hâlihazırda tahrip olan kaynakların en önemlilerinden olan insan kaynağı, Türkiye'nin kalkınması noktasında temel bir iŐleve sahip olmuştur. İŐgücü olarak kullanılabilen milyonlarca insanı kaybeden Türkiye, kuruluŐ döneminde bunu ikame etmek adına uğraşmıştır. Alman ve Sovyet tehditleri gerekçesiyle zaten bir milyon askerin silah altına alınmış olmasına ek olarak savaş durumunda bu sayının çok daha yukarılara çıkacak olması ve az miktardaki yetiŐmiŐ insan kaynağının da savaşta kaybedilmesi riskleri, karar alıcıların Türkiye'nin muharip bir ülke olmasından kaçınmaları sonucunu doğurmuştur.

Sonuc olarak, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye, savaşın aktif bir tarafı haline gelmeme stratejisini izlemesinde karar alıcıların sistemik gelişmelere dair algısı kadar yerel faktörlerin savaş dışı kalmayı gerektiren niteliği de etkili olmuştur. Bu bağlamda, liderlere atfedilen iki aşamalı oyunun aktörleri rolü de karŐılık bulmaktadır. Yerel faktörlerin savaştan olumsuz etkilenme ihtimalleri karar alıcılar nezdinde etkili olmuş ve dış politika bu öngörüden de etkilenerek kurgulanmıştır.

2. Sonuc Ve Değerlendirme

Dış politika analizine yönelik kuramsal bir yaklaşım olarak neoklasik realizm, 2000'li yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler disiplininde çalışmalarda sıklıkla baŐvurulan bir ereve ortaya koymuŐtur. Dış politika analizinin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması ihtiyacına binaen kurgulanmıŐ ve bu bağlamda hem sistemik hem de yerel faktörler analize dahil edilmiştir. Uluslararası sistemin devletleri benzer Őekillerde dış politika uygulamaları yapmak zorunda bıraktığı iddiasının reddedildiği neoklasik realizmde, sistem, yerel faktörlerin ona yükledikleri anlam üzerinden dış politika çıktılarına dönüŐtürülmektedir. Böylelikle ara

değişkenler olarak gösterilen yerel faktörlerin dış politikalar üzerindeki doğrudan etkisi ortaya konabilmiş, uluslararası sistem-devletlerin yerel dinamikleri-dış politika ilişkisi gösterilebilmiştir.

Bu çalışmada da neoklasik realizm, ortaya koyduğu bu dış politika analizi modeli ile ele alınmıştır. Kuramın dış politikaya dair ortaya koyduğu yöntem, hem kuramsal nosyonlarla hem de örnek olay incelemesi ile test edilmiştir. Böylelikle, İkinci Dünya Savaşı gibi uluslararası sistemin devletlerin dış politikalarına etkisinin somut biçimde görülebildiği bir vaka sırasında Türkiye'nin dış politika stratejisinde uluslararası sisteme ek olarak karar alıcıların ve diğer yerel faktörlerin belirleyicilikleri gösterilebilmiştir. Özellikle birden fazla seçeneğin mevcut olduğu bir durumda (savaşa dahil olmak, savaş dışı kalmak, taraf seçmek gibi) hangi seçeneğin tercih edileceği ara değişkenler vasıtasıyla belirlenmiştir. Bu noktada, uluslararası sistemden gelen sinyaller (Almanya'nın başlangıçtaki üstünlüğü, Sovyet direnişi ve ABD'nin savaşa dahil olmasıyla değişen dengeler, SSCB'nin Nazi işgalinden kurtardığı ülkelerde elde ettiği kontrol gücü gibi) başta karar alıcıların algıları ve yerel faktörlerin (askerî, ekonomik ve demografik durum) sınırlayıcılıklarına bağlı olarak dış politika stratejisine ve çıktılarına dönüşmüştür. Türkiye'nin muharip bir devlet konumuna düşmeme stratejisi bu bağlamda yerel faktörlerin etkisi ile söz konusu olabilmıştır.

Sonuç olarak, dış politika analizi konusunda disiplin içerisinde her geçen gün artan bir etkiye sahip olan neoklasik realizmin getirdiği en önemli farklılık başta karar alıcılar olmak üzere devletlerin içsel faktörlerine verilen belirleyicilik rolü olmuştur. Uluslararası sistem kaynaklı yönlendirmelerin birer dış politika çıktısına dönüşmesi noktasında etkin olan söz konusu faktörler sayesinde bütüncül bir dış politika analizi yapılabilmekte ve benzer uluslararası ortam içerisinde nasıl farklı dış politikaların izlenebildiği açıklanmaktadır. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı gibi savaşan tarafların niyet ve stratejilerinin ve dolayısıyla ortaya çıkan sistemik sinyallerin belirgin bir biçimde gözlenebildiği bir gelişme karşısında dış politika tercihlerinin nasıl farklılaşabildiği ve bu noktada da Türkiye'nin savaş dışı kalma seçeneğini benimseyen bir strateji belirlemesi neoklasik realist bakış açısından açıklanabilmektedir. Bu bakış açısı, devletlerin benzer uluslararası ortam koşulları altında nasıl birbirlerinden farklı dış politika stratejileri izleyebildiğinin açıklanması hususunda önemli bir altyapı ortaya koyarak dış politika analizi çalışmalarına zenginleştirici bir etki yapmaktadır.

Kaynakça

Aydemir, Ş. S. (2013). *İkinci adam 1938-1950 II. Cilt*. 12. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Christensen, T. J. (1996). *Useful adversaries: grand strategy, domestic mobilization, and sino-american conflict, 1947-1958*. Princeton: Princeton University Press.

Copeland, D. C. (1996). Neorealism and the myth of bipolar stability: Toward a new dynamic realist theory of major war. *Security Studies*. 5(3). pp. 29-89,

Esmer, A. Ş. ve Sander, O. (1996). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası. M. Gönlübol (Ed.) *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. 9. Baskı. (ss. 137-190). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Evans, P., Jacobson, H. and Putnam, R. (Eds.) (1993). *Double-Edged diplomacy: international bargaining and domestic politics*. Berkeley: University of California Press.

Gaddis, J. L. (1986). The Long peace: elements of stability in the postwar international system. *International Security*. 10(4). pp. 99-142.

Hermann, M. G. and Hagan, J. D. (2008). International decision making: leadership matters. *Foreign Policy*, (110). pp. 124-137.

Lobell, S. E. (2009). The Assesment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (eds.) *Neoclassical realism, the state, and foreign policy*. (pp. 42-74). Cambridge: Cambridge University Press.

Oran, B. (Ed.). (2006). *Türk dış politikası: kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler ve yorumlar cilt I: 1919-1980*. 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ripsman, N. M. (2009). Neoclassical realism and domestic interest groups. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (eds.) *Neoclassical realism, the state, and foreign policy*. (pp. 170-193). Cambridge: Cambridge University Press.

Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World Politics*, 51(1). pp. 144-172.

Sander, O. (2005). *Siyasi tarih 1918-1994*. 14. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.

Schweller, R. L. (1998). *Deadly imbalances: tripolarity and Hitlers strategy of world conquest*. New York: Columbia University Press.

Soysal, İ. (1989). *Tarihçeleri ve açıklamaları ile birlikte Türkiye'nin siyasi andlaşmaları I. cilt (1920-1945)*. 2. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları XVI. Dizi – Sa. 38.

Taliaferro, J. W. (2000). Security seeking under anarchy: defensive realism revisited. *International Security*. 25(3). pp. 128-161.

Taliaferro, J. W. (2009). Neoclassical realism and resource extraction: state building for future war. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (eds.) *Neoclassical realism, the state, and foreign policy*. (pp. 194-226). Cambridge: Cambridge University Press.

Tekeli, İ. & İlkin, S. (2013). *Dış siyaseti ve askerî stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si birinci cilt*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tuncer, H. (2012). *İsmet İnönü'nün dış politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. İstanbul. Kaynak Yayınları.

Tüzün, S. (2006). İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemi Türk dış politikası. S. İnan & E. Haytoğlu (Editörler). *Yakın dönem Türk politik tarihi*. Ankara: Ana Yayınları.

Waltz, K. N. (1959). *Man, the state and war a theoretical analysis*. New York: Columbia University Press.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. New York: McGraw Hill.

Weisband, E. (2000). *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün dış politikası I*, (M. Ali Kayabal, çev.). İstanbul: Cumhuriyet.

Wohlforth, W. C. (1993). *The elusive balance: power and perceptions during the Cold War*. New York: Cornell University Press.

Wohlforth, W. C. (1995). Realism and the end of the cold war. *International Security*. 19(3). (Winter). pp. 91-129.

Zakaria, F. (1998). *From wealth to power: the unusual origins of Americas world role*. Princeton: Princeton University Press.

Son Notlar

ⁱ Waltz savaşın nedenleri analiz ederken üçlü bir açıklama sunmaktadır ve buna göre üç ayrı imaj olduğunu öne sürmektedir. Birinci imaj olarak bireyleri, özellikle liderleri, ikinci imaj olarak da devletleri belirleyen Waltz, burada daha çok ideoloji ve rejimlerin etkili olduğunu iddia etmektedir. Üçüncü imaj ise uluslararası sistem imajıdır. İlk iki imajın yeterince açıklayıcı olmadığını iddia ederek savaşların gerçek nedeninin uluslararası sistemin anarşik yapısı olduğunu belirten Waltz, kendi yapısal realizmini de bu ön kabul üzerinden inşa etmiştir (Waltz, 1959).

ⁱⁱ İnönü'nün Batı ittifakına katılmak gibi bir isteği söz konusu olmuştur. Ancak bu durumda öne çıkan konu Faşist İtalya'dan algılanan tehdit ve SSCB'nin Türkiye toprakları üzerinde taleplerinin olabileceğine dair inancı olmuştur. SSCB'nin İngiltere ile gelişen ilişkileri Türkiye'nin de bu yapı içerisinde olmasıyla Sovyet tehdidini ortadan kaldıracağına yönelik bir algıya neden olmuş ve Türkiye bu yolu benimsemiştir.

ⁱⁱⁱ İnönü'nün anılarını yazan Aydemir, İnönü'nün bir seferinde "bırakın, önce geceyi geçirelim, bırakın, önce sabah çıkalım; yılları, ayları ya da haftaları düşünmeyelim" şeklinde bir ifadede bulunarak dış politikada aşırı dikkat gösterip vakit kazanmayı bir strateji olarak belirlediğini anlatmıştır.